

TÄHELEPANU(TA), LASTETEATER!

LEINO REI

Kunagi küsis ajakirjanik näitlejalt, kas see vastab tõele, et nukuteatrisse lähevad ainult halvad näitlejad, keda kuhugi mujale ei võeta...

Kui draamalavastuses on midagi naiivset ja ebausutavat või juhtub, et proovides tuleb midagi sellist ette, siis öeldakse: see on nukuteater...

Kui otsin lavastuseks materjali, siis loen lasteraamatuid. Neid on mul sel perioodil ikka aeg-ajalt kotis, et kui vaba hetk, siis loen. Avalikus kohas on mul piinlik raamatut kotist välja võtta. Bussis näiteks. Võtan muidugi välja ja loen ka, aga katan käega pealkirja kinni ja üritan varjata illustratsioonidega lehekülgi. Tont teab, mida mõeldakse...

Ükskord tõmbasin enne nukuesietendust öla ära. Ei saanud kätt tõstagi. Läksin arsti juurde. Kohtlane oli olla ja selgeks teha, et mina, kahemeetrine mees, olen nuku näitleja ja nüüd selline vigastus, et ei saa kätt liigutada, aga ülehommega vaja mängida... nukkudega...

Lasteteatriga käib kaasas mingi alaväärsus, sellest räägitakse vähe ja lastelavastuste tagasiside on kasin. Arvustusi paljude lavastuste kohta ei ole kas üldse, on lapsemeelsed meeleolukirjeldused või õnne korral satub sekka arvamus, milles mõni rida ka sisulist analüüsi.

Suuremates teatrites on süsteemse müügitöö osa, et keegi kuskil midagi-

gi kirjutaks. Meediakajastus mõjutab külastatavust otseselt. Ja müügi seisukohalt ei olegi nii väga tähtis, kas kirjutatakse nupuke etendusest, piiratud tähemärkidega arvustus või siis mida nalja näitlejaga ka muidu juhtunud on, et kas kukkus vette, võttis alla või ei joo juba tegelikult ammu. Müügi seisukohalt. Aga igatsus on ka muu seisukoha järele. Igatsus on, et nii vaataja kui ka tegija saaksid adekvaatset tagasisidet. Et peale saali vahetu reaktsiooni, kolleegide ja lähedaste arvamuse oleks veel midagi, mida tegijail kõrva taha panna ja mis aitaks publikul otsustada, mida vaatama minna. Igatsus on...

Ma ei ole palju lavastanud, pisut üle kümne näidendi. Enamik neist lastele. Paari lavastuse puhul on juhtunud, et ei ilmu ühtegi arvustust. Ja seda just lastelavastuste kohta. Siis on niru olla, aga võtan „süü“ enda peale ja lepin olukorraga. Mis siis ikka, ju ei tulnud seekord välja. Püüan järgmine kord paremini teha.

Peaaegu nii juhtus näiteks mu lavastusega Viljandi Ugalas, millest ilmus üks lühiarvustus kohaliku lehe paberväljaandes, mida mul ei õnnestunudki lugeda. Olin mõttes leppinud, et ju jäi potentsiaal, mida tööle asudes nägin, realiseerimata. Et kui pole, millest kirjutada, siis on igal juhul targem kirjutamata jätta. Üllatus tabas mind siis, kui lavastus oli ühtäkki märgitud Salme Reegi nimelise auhinna nominatsioonis ning ka muusikalise kujunduse nominatsioonis. Lasteteatri-

te kategoorias oli veel viis nominenti. Siis sain aru, et need kuus nimetust on selle aasta lasteteatri „koor“. Ja minu töö oli seal sees! See tõstis hüppeliselt enesetunnet. Mõtlesin, et ei tea, kuidas teiste nominentidega on, et kas kirjutatakse? Guugeldasin. Kuuest nominendist oli midagigi kirjutatud kahe kohta. See tekitas vastakaid tundeid.

Sel korral läks siis hästi, märgati. Aga kellel läks hästi, minul? Jah, teatud mõttes. Aga mitte vaatajal. Selleks ajaks, kui nominatsioonid saabusid, oli tükk juba mängukavast maas. Vaatajal polnud selle teadmiselega, et ehk oleks võinud lavastust oma lapsega vaadata minna, enam midagi pihta hakata.

Minu järgmisest kahest lastelavastusest ei ilmunud ühtegi arvustust. Nominatsiooni ka ei olnud. Siis ei vedanud kummalgi.

Mõtlesin, et peaks sellest kuskil rääkima. Rääkisingi. Kodus naisele.

Mõned aastad varem. Märtsi algus. Teatriliidust helistati ja teatati, et olen Salme Reegi nimelise lasteteatri auhinna laureaat. See tuli ootamatult. Polnud tõesti sellele mitte mõelnudki. Elasin oma elu, ajasin oma asja. Ja nüüd ühtäkki – põmm! Jube hea meel oli. Rõõmustasin. Siiamaani tegelikult hea meel. Uurisin hiljem, et kes need inimesed on, kes mulle seda au osutasid. Kuna auhinna sain monotüki eest,

„Pörrr...!!!“. Autor, lavastaja ja kunstnik Kaili Viidas – tänavune Salme Reegi nimelise auhinna laureaat. Esietendus Endlas 8. X 2011.

Ants Liiguse foto

mida mängisin väikeses saalikeses, siis üldiselt teadsin kõiki tuttavaid inimesi, kes etendustel käinud. Žüriiliikmetest suutsin meenutada oma etendustel vaid ühte. Kuidas nii? No küllap ma ei pannud siiski teisi tähele. Ju nad ei käigi kõik vaatamas, vaid vahetavad omavahel infot... Kui käisidki, siis hea, et nad suudavad nii käia, et ma ei pea laval sellega tegelema – oi, täna on žürii saalis, täna on olulisem etendus kui kõik teised.

See polnudki nii tähtis, et kas nad ikka kõik käisid mu etendust vaatamas. Peamine oli see, et ma ei tajunud selle žürii olemasolu. Nende hääl polnud minuni jõudnud. Nad olid ära vaadanud etendused, teinud oma valiku, andnud välja auhinna.

Vahel ilmub pärast teatripäeva põgus ülevaade ja kommentaar, et miks ja kuidas. Arvasin, et ka seekord läheb nii. Oleks ju huvitav teada, et miks see kaalukauss ikka minu kasuks langes? Aga seekord ei kirjutatud midagi. Mõtlesin, et peaks sellest kuskil rääkima, et lasteteatri žürii tegevus võiks olla avatum, nad võiksid otsida väljundeid, kuidas oma häält kuuldavamaks teha. Rääkisingi. Kodus naisele.

Auhinna üleandmisel oli tore. Väga šeff oli koos teiste laureaatidega viibida eraldi VIP-ruumis, juua šampanjat ja oodata gala algust ning siis minna aplausi saatel saali istuma. Sel ajal oli veel nii, et laureaat teadis ette, et ta saab auhinna, niisiis olin läbi mõelnud, mida tahan öelda. Kuna neid ütlemise kohti on vähe, siis oli sellise võimaluse üle hea meel. Läks aga nõnda, et korraldajad olid otsustanud, et seekord laureaadid verbaalselt tänada ei saa. Miimikostüümis tegelane juhtis mind otse lavalt tagasi VIP-ruumi šampuse juurde.

Ega nüüd tagantjärele mõeldes mul midagi revolutsioonilist öelda polnudki, aga sel hetkel tundusid need mõtted tähtsad. Ma tahtsin öelda midagi sellist: *Kui ma tulin tööle Nukuteatrisse, siis rääkis mulle vanem kolleeg Helle Laas, miks käivad lasteteatri näitlejad alla, ammenduvad kiiresti ja ei arene. Sest nad puutuvad pidevalt kokku materjaliga, mis lubab neil lati alt läbi minna. See tähendab, et materjal ei intrigeeri neid kui kunstnikke. Võtmeküsimus lasteteatris on seada iga kord latt nii kõrgele, et see ärataks sinus üles kunstniku! Sellest olen ma püüdnud kinni pidada. Aitäh Hellele ja soovin kõigile sedasama – kõrget latiasetust.*

Jäi ütlemata. Hiljem tundus see juba kuidagi paatoslik ja ma ei öelnud ka naisele kodus midagi. Mõtlesin, et küllap saan olulistest asjadest rääkida mõnes intervjuus. Rääkida, et kui meil on üldse üks lasteteatriauhind terve aasta peale ja selle auhinna alla mahuvad kõik lasteteatri valdkonnad: lavastus, kujundus, muusika, näitlejatöö jne, siis peaks kuidagi nii tegema, et see sündmus oleks mõtestatud ja fookusesse tõstetud. Ja uskuge palun, see ei ole vajalik konkreetset minu edevuse pärast, vaid seepärast, et lasteteater väärrib seda. See on ju lasteteatri aasta tippsündmus.

Ei läinud hästi, ei saanud rääkida. Kellel ei läinud hästi, kes ei saanud rääkida? Andke andeks see suurusehullustus, aga Lasteteater ei saanud rääkida. Sel teemal ei tehtud ühtegi intervjuud. Püüdsin endale aru anda, et see ei ole lihtsalt teema, mis ületaks künnist. Lugejat ei huvita. Nad jäta- vad lehe ostmata, kui midagi lugeda pole...

Mõtlesin siis, et peaks ise kirjutama lasteteatrist ja selle väärtustamisest, aga kuidas ma ikka või kuhu, kui-

---

dagi veider. Jäi kirjutamata. Dialoog jäi sündimata. Aga mulle tundub, et nüüd peaks olema kätte jõudnud aeg, kus konversatsiooni lasteteatri teemal enam edasi lükata ei saa.

Mis aeg see siis on?

Raha on kusagil mujal. Paljud vaatavad kriitiliselt üle oma väljaminekud. Kust kokku hoida? Meelelahutus ja vaimukosutus? Jah, pigem siit, kui toidu arvelt. Aga lapsed? Ei, nemad peavad kasvama normaalselt. Nemad peavad kasvama kultuurseteks inimesteks. Nemad peavad teatris käima.

Ja nii ongi. Teatrid on selle ära tabanud ja seepärast ongi nad teinud väikese kavala vangerduse – suurenandanud väikestele suunatud lavastuste arvu ja mõnes teatris on vähendatud täiskasvanutele tehtavat. Võidavad mõlemad – nii külastaja kui teater. Külastatavus ei vähene ja et lasteetendus maksab üldjuhul vähem, siis ka pere eelarve saavutab väikese varu. Kõik on ju hästi! On hea, et lastele tehakse nii palju teatrit! Veider on vaid tendents, et aasta-aastalt kasvab lastelavastuste hulk, aga kajastus jääb järjest napimaks. Võib-olla ei jää isegi napimaks, aga lavastuste arvu kasvuga ei jõua see igal juhul sammu pidada. Kogu aeg ootan väikest plahvatust, et kui kvantiteet kasvab, siis peaks ju tekkima vältimatu vajadus käsitleda ka põhjalikumalt kvaliteeti. Ootan, et saabub lõpuks aeg, mil võiksime ühiskonnas laiemalt arutada, mis on lasteteatri mõte, miks seda tehakse, mis on selle eesmärk.

Alustada võiks kas või sellest: me tahame lapsele parimat ja muidugi ostame talle teatripileti, aga meid ei huvita, mida talle teatris näidatakse. Kuidas ei huvita? Vahel ju ikka läheme koos lapsega teatrisse? Aga sage-

damini saadame lasteaias või kooliga. Iga lasteaias külastab aastas kümmeviisteist korda teatritrupp. Ja palju me selle kohta pärast kodus tagasisidet saame? „Oli tore?“ „Jah.“

Ma tahaksin rohkem teada, mida mu lastele teatris või lasteaias näidatakse. Enne kui pileti ostan, tahan teada, millised taotlused on lavastusel ja kas need taotlused jõuavad ka vaatajani. Tahaks, et keegi, kes seda asja tunneb, kirjutaks. Ja tahaks, et keegi, kellel on selleks võimalused, avaldaks.

Ajalehed saavad kirjutada teemadel, mida inimesed tahavad lugeda, ja see on ka ainumas põhjus, miks lugeja on nõus lehte ostma. Lasteteater ei ole nii atraktiivne, et sellest kirjutama ja lugema peaks.

Aga kuidas see võimalik on?! Need on ju me oma lapsed! Meile ju läheb oma laps korda? Siis läheb meile ka korda, mida talle teatris näidatakse, mis kujundab tema kasvamist inimeseks! Meid ju huvitab see, mida nad kogevad? Me ju ei taha, et me lapsi mingi tundmatu müraga vaimselt sandistataks, ega ju?

Kuidas teha nii, et lapsevanem oleks teadlikum sellest, mida ta laps vaatama läheb? Kuidas aidata tal teatrist üles leida nähtused ja lavastused, mis lähevad tegijaile endile korda ning millel on sisuline ja kunstiline väärtus? Kas näitleja huvitavate eluseikade asemel võiks ilmuda artikkel sisulise analüüsiga tema tööst? Kas saaks teha nõnda, et niigi väheses meediaruumis, mis lasteteatrile on eraldatud, ei kulutataks auru sellele, et süüdistada repertuaarivalikus rikkaid rikkuses? Teatritel on erinevad võimalused ja need on mingil põhjusel välja kujunenud. Katsuksime lähtuda sisust. Sest nii (materიაalselt) rikka kui ka vaese

teatri ühiseks nimetajaks on ikkagi see, et mõlemad tahavad lasteteatrit teha. Ilma tahte ja motivatsioonita ei sünni midagi. Kui motivatsiooniks on raha, siis see paistab välja niikuinii ja seda pole mõtet kogu aeg materdada. Seda tehes hoiame fookuses midagi, mis ei meeldi, kuid mis just tänu tähelepanule saab pidevat reklaami.

Räägiks asjast, lähtudes kunstilisest väärtusest. Ja kunstilise väärtusega lavastusi on nii rikkamas kui vaesemas teatris.

Lapsevanemana on minu meelest hea lavastus selline, kui laps tuleb teatrist tagasi küsimustega ja meil on, mida arutada. Kordades parem on oodata last etenduselt, kus tal on tekkinud küsimused ja ta tahab mõtteid vahetada, kui võtta ta teatriuksel vastu täis- topituna põhjendamatu optimismi ja abstraktset ekstaatilist vaimustust. Pärast emotsioonietendusi ei ole lapsega palju arutada, siis tuleb olla antenniks ja üritada see energia kuidagi kanaliseerida, et ta endale lustist viga ei teeks. Teatriinimesest lapsevanemana olen selle poolest ilmselt eelisseisundis ja teen teadlikke valikuid, millisele etendusele oma laps viia, aga näitlejana ma ei saa publikut hoiatada halva lavastuse eest. Ma ei saa hoiatada iseenda eest. Tõesti, olen näitlejana tundnud ennast süüdi just selles – olen etenduses keksinud jalalt jalale, pumbanud vaatajad täis odavat, primitiivset emotsiooni ja kui ma näen neid lapsi pärast etendust kohvikus, siis saan aru, et nad ei mahu endasse enam ära ja ei oska selle laksuga midagi peale hakata. Parim, mis teha saan, on rääkida kolleegidega. Seda me ka teeme, aga probleem jääb. Me ei saa ometi ise avaldada arvustusi! Lapsevanemal on vaja tuge, et eristada haltuurat päris-

teatrist, õnnestumist ebaõnnestumisest. Näitlejal on vaja kinnitust, et tema töö on oluline. Konstruktivist kriitikat hindab ühtviisi nii näitleja, lavastaja kui ka vaataja, kes loeb arvustust.

Kui ma loen arvustusi või mõtteid teatrist, siis tahaksin sageli tegelikult millelegi vastu vaielda, midagi täpsustada või üle küsida. Aga ma ei tee seda. Ükskord tegelikult tegin. See oli n-ö blogiarvustus minu lavastuse kohta. Tõsi, sedapuhku mitte lastelavastusest. Mulle ei mahtunud mõned asjad hinge ja vastasin. Vahetasime mõned meilid. Selgus, et kirjutaja eesmärk oli vormikatsetus ja sisu ei olnud talle niivõrd tähtis. Nii sain aru. Endal oli tükk aega sant tunne, et mida mul on vaja seletada, minu töövahend on teine. Aga tagantjärele usun, et saime mõlemad tibi targemaks või teineteise ootustest teadlikumaks. Ehk.

Mis mind häirib? Pealiskaudsus ja küündimatus. Aga millest tuleb pealiskaudsus? Kas tähemärkide arvust? Vahel kindlasti. Millest tuleb küündimatus, sellest on raskem aru saada. Kuidas valitakse neid, kellele antakse sõna leheveerul? Milline on kirjutaja ettevalmistus, taust, kas tal on jäänud koolis midagi omandamata?

Igatsen, et kirjutajateks ei oleks ainult „teatrisõbrad“, „teatritudengid“ ja „arvamusliidrid“ üleüldse, vaid enamuse moodustaksid erialase ettevalmistusega oma ala professionaalid. Eesti on väike, aga tahaks, et ma ei näeks arvustuse taga kirjutaja suhteid konkreetse teatriga, lavastajaga, näitlejaga. Sõltumatust objektiivsusest tunnen puudust. Aga just see on see, mis mõjutaks teatreid oma latiasetust üle vaatama ja korrigeerima muu hulgas arusaama, et noore lavastaja puhul ei pea mitte olema normaalne anda tal-

le debüüdiks teha üks lastekas. See on vastutusega ala ja nõuab kogemust.

Kuidas edasi? Ma väga loodan, et teatrite repertuaari koostajatel jagub julgust valimaks lastele materjali, mis poleks suunatud ainult kindlale müügiedule, vaid esitaks ka olulisi küsimusi. Teatrites töötavad ju inimesed, kes armastavad teatrit ja kellel endal kodus lapsed kasvamas. Ka kriitikutel on lapsed, kelle kujunemine neile korda läheb. Ajalehe väljaandjad ei telli ju arvustusi, lähtudes odavama hinnaga kirjutajast, nad ju saavad aru, et nende loodud tagasiside kujundab üldise arvamuse ja see arvamus loob tausta nende enda lastele? Mina usun, et teatrijuhid, oma sügaval sisimas, põhjendades repertuaarivalikut, ei mõtle vaataja kui tulevase tarbija kasvatamisest *à la*, kui ta lapsena tarbimist ära ei õpi, siis hiljem ta seda ka enam ei tee. Ma usun, et repertuaarivalikul on ikkagi lähteimpulsiks soov teha hea lavastus, luua võimalused kunsti sünniks. Kunsti, mida vaadates kogeks laps midagi emotsionaalselt ja vaimselt rikastavat. Midagi, mis mõjutaks teda inimeseks kasvamisel. Kui see on õnnestunud, siis on lootust, et ta ka tulevikus teatri üles leiab. On lootust, et see jääb alati tema elu orgaaniliseks pärisosaks. See on suur eesmärk. See on missiooniga töö ja selle eesmärgi saavutamiseks ei piisa lihtsalt teatriskäimise harjutamisest, mis päädiks Pavlovi refleksiga külastada regulaarselt teatrit, kuid küsimata ja mõtestamata, miks. Kas see on üldse saavutatav? Usun, et on, kui lasteteater ei tegele ainult emotsioonide pakkumisega üleüldse, vaid suudab pakkuda ka eakohast mõtlemisainet. Suudab tekitada küsimusi, mis kasvaksid üle dialoogiks. Dialoogiks lapse ja teatri vahel, dialoogiks lapse

ja õpetaja vahel, lapse ja tema sõprade vahel, lapse ja vanema vahel. Dialoogiks teatri ja ajakirjanduse vahel. Ja dialoog on teadagi juba arengu oluline nurgakivi. Lasteteatri adekvaatne ja süsteemne kajastus meedias on terve ja tugeva ühiskonna tunnus. Selles suunas me ju tahaksime liikuda?

Mõtleks nii?

Miks ma sellest kõigest kirjutan? Teatriliidust tehti ettepanek, et kas ma oleksin nõus osalema Salme Reegi nimelise lasteteatri auhinna žüriis? Olin muidugi nõus. Hea meel oli. Mõtlesin, et selle kaudu saan mulle olulistel teemadel rääkida...

Kas saab?

Kus saab?

Mul jooksid kõik need eespool toodud pildid silme eest läbi. Ma olen kogu aeg olnud osa sellest anonüümsest, pisut piinlikust liikumisest, mida nimetatakse lasteteatriks. Aga mida ma nüüd ise muuta saan? Ajalehte ma välja ei anna, intervjuusid iseendaga ei tee. Aitan välja valida parima, surun käppa ja kõik?